

K POJMU STYLOTVORNÝ FAKTOR¹

KAMILA MRÁZKOVÁ – JIŘÍ HOMOLÁČ

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, Praha, Česká republika

MRÁZKOVÁ, Kamila – HOMOLÁČ, Jiří: On the concept of “style-forming factor”. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2025, Vol. 76, No. 3, pp. 645–660.

Abstract: The present study aims to contribute to the existing body of knowledge on style-forming factors in Czech and Slovak functional stylistics, with a particular focus on their configuration in texts. The authors propose that style-forming factors should be defined as elements that: Firstly, they are derived from the communicative situation and its components. Secondly, they are associated with a set of expressive means in the minds of community members. Thirdly, they influence both the production and reception of the text. In the context of subjective style formation, authors have distinguished between individual and group factors, the latter encompassing factors such as the author’s affiliation to a social group, particularly one characterised by age or gender. The present authors posit that functional styles emerge from a configuration of style-forming factors that reflect the individual components of a communicative situation that is considered typical for a given functional style. The relationship between these components and text style is indirect, with the norms of functional styles and their age- and gender-related varieties serving as mediators. This theoretical framework facilitates a more comprehensive analysis of the interplay between style-forming factors, functional style, and style norms. It also enables the study of the transformation of functional style norms, thereby integrating stylistics with variational and interactional sociolinguistics.

Keywords: style-forming factors, communicative situation, configuration of style-forming factors, style norm, functional style and its age- and gender-related varieties, individual style, singular style

1. ÚVOD

Stylotvorné faktory jsou vnímány jako v zásadě neproblematická součást české stylistické teorie, jak se ale v poslední době pokusil ukázat Chromý (2012), některé problémy s nimi spojené dosud nebyly (vy)řešeny. Jako učitelé i badatelé narážíme opakovaně na to, že nejméně bylo rozpracováno pojetí subjektivních stylotvorných faktorů, a proto jim zde věnujeme zvláštní zřetel. Vycházíme z dosavadního pojetí stylotvorných faktorů a z pojetí stylu představeného ve *Stylistice mluvené a psané češtiny* (Hoffmannová et al. 2016), ale pokoušíme se je zpřesnit, v některých ohledech i korigovat; naznačujeme také, v čem by se stylistika mohla inspirovat sociolingvistikou.

¹ Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092. Za cenné připomínky autoři děkují profesorce Aleně Macurové.

V 2. oddíle podáváme stručný přehled dosavadní české a částečně i slovenské literatury zabývající se tímto tématem, v 3. oddíle představujeme vlastní definici stylo-
tovorných faktorů a modifikujeme třídění subjektivních stylo-
tovorných faktorů, ve 4. oddíle stylo-
tovorné faktory usouvztažňujeme s pojmy styl funkční², individuální a singulární a stylová norma. V Diskusi naznačujeme, v čem by mohlo být naše po-
jetí stylo-
tovorných faktorů inspirativní pro stylistickou teorii a pro další stylistický výzkum.

2. STYLOTOVORNÉ FAKTORY V ČESKÉ A (ZČÁSTI I) SLOVENSKÉ STYLISTICE

Styl je v tradici české funkční stylistiky od počátku určován spolupůsobením množiny různých stylo-
tovorných faktorů (dále též SF), resp. činitelů. Sousloví „slo-
hotvorní činitelé /slohotvorné činitele“ použil poprvé pravděpodobně F. Trávníček (1953), již před ním ale Havránek v hesle *Stylistika pro Ottův slovník naučný nové doby* (1940) píše, že „slohová individualizace [rozuměj styl konkrétního textu, KMJH] je určována jak podmínkami objektivními, tak subjektivními; podle převahy jednéh podmínek nebo druhých (...) mluví se pak běžně jednak o slohu (...) při-
způsobeném danému účelu, který bychom mohli nazvat funkčním, jednak o slohu osobitým (individuálním)“ (cit. podle Havránek 1963, s. 77). Počínaje pojmoslovnou studií K. Hausenblase (1955) je pojetí stylo-
tovorných činitelů, později faktorů, a je-
jich rozlišení na objektivní a subjektivní či individuální, popř. mimopersonální a per-
sonální (Jelínek 1995, s. 705) součástí všech českých a zčásti i slovenských (Pauliny 1955; Mistrík 1985) teoretických pojednání o stylu i stylistických příruček (Daneš et al. 1955; Jedlička et al. 1970; Chloupek et al. 1990 a další).

Stylo-
tovorné faktory jsou mutatis mutandis definovány jako „to, co způsobuje slo-
hové rozdíly ve vyjadřování“ (Daneš et al. 1955, s. 13), „[p]roměnlivé podmínky, které se odrážejí ve stylové výstavbě komunikátu“ (Hausenblas 1973, cit. podle Hausenblas 1996, s. 81), činitelé, „kteří určují výběr a ovlivňují výsledný styl komunikátu“ (Chloupek et al. 1990, s. 63), „[v]nitřní nebo vnější determinující vliv na stylovou podobu (stylizaci) textu“ (Minářová 2017), „rozmani[té] složk[y] mimojazykové reality, které podmiňují výběr a uspořádání výrazových prostředků“ (Mareš 2016, s. 17).

Podobně se opakuje dělení faktorů na objektivní a subjektivní: Hausenblas (1955, s. 10) v návaznosti na Trávníčka rozlišuje „tři stránky činnosti, které působí jako slohotvorní činitelé: 1. její cíl, zaměření, 2. prostředí, v kterém se činnost pro-
vádí, 3. jejího vykonavatele. První dva jsou činitelé objektivní, třetí je subjektivní“. V pozdějších pracích jsou již cíl, resp. funkce promluvy chápány jako jeden, byť

² Pro účely tohoto textu používáme zavedený termín funkční styl, což není nijak v rozporu s tím, že ve Stylistice mluvené a psané češtinou, na kterou navazujeme, styl primárně vážeme na diferenciaci komunikačních sfér (Hoffmannová et al. 2016, s. 12).

nejdůležitější z objektivních stylových faktorů. Ty jsou definovány či charakterizovány jako obecné povahy, mají nadosobní charakter (Daneš et al. 1955), jsou nezávislé na autorovi projevu (Jedlička et al. 1970), „plynou ze všeho, čím je původce komunikátu obklopen, co jeho projev podmiňuje, usměrňuje a doprovází“ (Chloupek et al. 1990; srov. též Minářová 2017), „záleží v podmínkách a funkcích komunikace a vůči původcům komunikace se uplatňuj[í] jako objektivně daná regulace výběru a spojování výrazových prostředků“ (Jelínek 1995, s. 705), „jsou součástí objektivní reality nezahrnující osobnost produktora“ (Prošek 2013, s. 144).

Vedle funkce, popř. cíle či zaměření komunikace, jsou jako hlavní objektivní stylové faktory (dále OSF) uváděny jazykový materiál zvukový nebo grafický (Daneš et al. 1955, s. 14), dialogická nebo monologická forma, ne/přítomnost adresáta, tj. ne/zprostředkovanost kontaktu, ne/připravenost projevu, dále se objevuje zaměření na (určitý typ) adresáta (Jelínek 1995; Chloupek et al. 1990), veřejnost či soukromost komunikace, oficiální/neoficiální ráz (Jelínek 1995)³, téma (Chloupek et al. 1990), resp. vztah /stanovisko autora k tématu,⁴ nověji jsou uváděny také místo a čas komunikace (Chloupek et al., 1990), u Čechové et al. (2008) je pod tento OSF zahrnováno také sociální prostředí; Hoffmannová et al. (2016) pracují mj. se sociální a/symetrií mezi komunikanty (k tomu viz níže). U Hausenblase (1955) a Daneše et al. (1955) se jako stylové faktory objevují také „statické a dynamické podání“ a „pojmové zaměření a citovost (expresivita)“ (s. 19–21), resp. „způsob pojetí tématu“, a „výraz“ (citové a volní zabarvení) u Hausenblase (1955, s. 11). V pozdějších pracích se již tyto dva faktory neuvádějí, zjevně proto, že nejde o faktory, ale o prostředky, v případě statického a dynamického podání o slohové postupy a v případě „výrazu“ o prostředky expresivní a konativní funkce.

Subjektivní stylové faktory (dále SSF) jsou komplementárně k objektivním definovány jako závislé „na osobnosti autora (mluvčího nebo pisatele)“ (Daneš et al. 1955, s. 13), „souvisící s autorem, s jeho osobností“, komunikujícím subjektem „podmíněné a souvisej[í] se všemi jeho kvalitami, svéráznostmi a vlastnostmi“ (Chloupek et al. 1990, s. 73), podle Jelínka (1995, s. 705) spojené nejen s osobou, ale také „s typem komunikujícího subjektu“. Konečně Mareš považuje za subjektivní stylové faktory „soubor psychofyzických charakteristik a vlastností“ determinujících „způsob vyjadřování“ a jako jediný připomíná, že jsou stejně jako OSF „obecněji platné, různými mluvčími a pisateli sdílené“ (Mareš 2016, s. 18).⁵

³ K rozdílu mezi oficiálností, veřejností a formálností srov. Mareš (2003).

⁴ Na tom, zda je téma textu stylový faktor, nepadá shoda (srov. Mareš 2024). Zde je v souladu s Hausenblasem (1955) za stylový faktor nepovažujeme.

⁵ To, že i subjektivní faktory musí být sdílené, je samo o sobě dostatečně silným argumentem proti užívání distinkce objektivní – subjektivní. Druhým argumentem je to, že autor se v textu projevuje nejen jako jedinečná psychofyzická osobnost, ale také jako příslušník nějaké sociální skupiny (viz níže). Termíny subjektivní a objektivní stylové faktory jsou však tak zažité, že nemá smysl se pokoušet je něčím nahradit.

Subjektivním stylistickým faktorům je ve stylistické literatuře věnováno méně prostoru než faktorům objektivním⁶, během času se však jejich výčet rozrostl (Mistrík 1985, s. 480; Jelínek 1995, s. 718). Hausenblas uvádí pouze „schopnosti a záliby, vzdělání a zkušenosti autora projevu“, ale dodává, že tento výčet faktorů je otevřený a že nelze: „obecně stanovit míru jejich vlivu na utváření stylu jazykového projevu“ (Hausenblas 1955, s. 10). Jedlička et al. (1970) uvádějí mj. pohlaví, věk autora, jeho povahové vlastnosti, osobní sklony a záliby a vyjadřovací schopnosti. Ve *Stylistice češtiny* (Chloupek et al. 1990) najdeme dokonce 11 subjektivních faktorů, mezi nimi intelektuální a rozumovou vyspělost autora, jeho větší nebo menší schopnost abstrakce a logického myšlení, povahové a mentální vlastnosti, momentální fyzický a psychický stav, ale také jeho zaměstnání, zařazení k určitému sociálnímu prostředí a „povahové a jiné vlastnosti související s věkem a pohlavím“ (Chloupek et al. 1990, s. 73). Postupný nárůst počtu SSF je dán spíše tím, že je jednotliví autoři pojmenovávají a popisují s různou mírou konkretizace a detailnosti, než že by uváděli faktory nové.

Z výše zmíněných prací a z jejich kritiky podané Chromým (2012, viz níže) vychází ve svém přehledovém textu Smejkalová (2013). Navrhuje rozlišovat SSF centrální, které se „projevují téměř vždy nebo alespoň výrazně často (věk, vzdělání)“, a periferní, jejichž „vliv je spíše sporadický a který se může uplatnit v menším počtu komunikačních situací (psychický a fyzický stav)“ (Smejkalová 2013, s. 153), ve svém výčtu však toto kritérium neuplatňuje. Inspirativní je její poznámka o vlivu subjektivních i objektivních faktorů na recepční fázi komunikačního procesu (c. d., s. 156).

Extenzivní výčet SSF, kladoucí z našeho pohledu nenáležitý důraz na postoje autora, je konečně podán v hesle Stylotvorný faktor v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny*: „K subjektivním s.f. patří především intelektuální a rozumová vyspělost autora, jeho schopnost abstrakce a úroveň logického myšlení. Autor je schopen do komunikace promítat své postoje etické, ekologické, estetické, kulturní rozhled, dále postoje, které formují jeho vlastní osobnost, např. postoje občanské, vlastenecké, sociální a ekonomické. Rozdíly ve stylu vyjadřování plynou i ze zvláštních sklonů, zálib a zvyklostí autora a souvisí se vším, co je pro jeho osobnost charakteristické a čím se liší od jiných“ (Minářová 2017).

Výše citovaní autoři bohužel jen výjimečně uvádějí, jak se působení SSF projevuje v textech, jakými prostředky je obvykle realizováno. V *Základech české stylistiky* (Jedlička et al. 1970, s. 14–15) se píše, že individuální/autorské styly jsou charakterizovány např. opakováním určitého lexika, frazémů apod., a podle *Stylistiky češtiny* (Chloupek et al. 1990, s. 73–74) intelektuální a rozumová vyspělost komunikanta nachází „odraz v logickém uspořádání promluvy, v promyšlené návaznosti v rovině obsahové“, vzdělání v užívání citátů atd. Podle Jelínka (1995) pak SSF věk a pohlaví

⁶ Tak je tomu mj. zřejmě proto, že „pro praktickou výuku má popis subjektivních stylů jen význam pasivní (neučíme se je, bereme z nich jen informace o různých vlastnostech původců komunikátů)“ (Jelínek 1995, s. 717).

autora (chápané jako zobecněné atributy, charakterizující skupinu mluvčích) zakládají subjektivní styly, např. mužský a ženský, pro posledně zmíněný je typické častější užívání „citově zabarvených lexikálních prostředků a syntaktických schémat“ (Jelínková 1973, s. 341).

Kritický přehled dosavadní literatury k předmětu podal – ovšem spíše z pozice bližší psycholingvistiky než stylistiky – Chromý (2012). Podle něj jsou stylové faktory vyvozovány z rezultativní dimenze textu, a proto „teoreticky můžeme rekonstruovat nekonečné množství sad stylových faktorů, které mohly hrát roli“, a „potenciálním faktorem může být cokoliv“ (c. d., s. 66). Některé faktory jsou navíc složeny z dílčích faktorů a ty mohou na styl textu působit protichůdně (Chromý 2012). Pokud je nám známo, Chromý také jako první upozornil na souvislost subjektivních SF věku a pohlaví s mimojazykovými proměnnými zkoumanými ve variační sociolingvistice.

Chromý také spolu s J. Miličkou publikoval experimentální výzkum role ne/připravenosti v produkci psaného textu (Chromý – Milička 2012). Výzkum zaměřený mj. na průměrný počet úhozů, po kterém u jednotlivých respondentů v referenčních skupinách následuje pauza nebo oprava, prokázal vliv nepřipravenosti ve vrstvě procesuální – respondenti, kteří se mohli připravit, se méně často opravovali, i rezultativní – věty, resp. souvětí užitá v nepřipravených textech byly v průměru delší.

3. DEFINICE STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ, JEJICH TŘÍDĚNÍ A VZTAHY MEZI NIMI

3.1 Definice stylových faktorů a jejich třídění

Jak bylo řečeno v úvodu, dosavadní pojetí SF považujeme za potřebné zpřesnit, resp. akcentovat některé momenty přítomné v dosavadní literatuře spíše jen implicitně. Podle našeho názoru má za stylový faktor smysl považovat jen to, 1) co je odvozeno od charakteru komunikační situace a jejich jednotlivých složek⁷; 2) co je v myslích členů nějakého společenství spojeno se souborem výrazových prostředků (Hausenblas 1971),⁸ 3) co ovlivňuje produkci a recepci textu, tedy nejen to, které

⁷ Kaderka (2017) vymezuje komunikační situaci jako: „[s]oubor okolností, za nichž a v nichž se odehrává řečová činnost [...] a které tuto činnost spoluvytvářejí a ovlivňují: [...]. Při charakterizaci k.s. se zpravidla vybírá z dvojice rysů... (komunikace) „verbální – neverbální“, „interpersonální – masová“, „veřejná – soukromá“, „institucionální – neinstitucionální“, „psaná – mluvená“, „v jednom kódu (jazyce) – více než v jednom kódu“ [...] aj., bere se v úvahu prostředí, v němž ke komunikaci dochází [...], prostorové a časové okolnosti komunikace („tváří v tvář“ – „distantní“ aj.). [...] V neposlední řadě je k.s. charakterizována osobami komunikantů, jejich rolemi a vzájemnými vztahy v dané komunikační události, tedy např. jejich věkem, vzděláním, pohlavím, sociálním postavením, [...] známostí či neznámostí apod. [...].

⁸ Výrazovými prostředky zde míníme to, co Hausenblas označuje jako tvárné prostředky, tj. prostředky lingvální, paralingvální, tematické, tektonické, textové, prostředky „komplexní povahy: schémata komunikátu jako celku“, „úryvky promluvy, popř. hotové promluvy víceméně ustálené v kolektivním úzu, vstupující do promluv nových jako citát [...]“ (Macurová 1993, s. 280).

prostředky autor použije, ale i to, které prostředky v dané komunikační situaci očekává recipient (srov. Prošek 2013; Smejkalová 2013).⁹

V souladu s touto definicí a v návaznosti na *Stylistiku mluvené a psané češtiny* považujeme za objektivní stylotvorné faktory funkci, mluvenost/psanost, připravenost/nepřipravenost, počet účastníků komunikace, vztah a druh kontaktu mezi nimi, interakčnost (tj. monologičnost/dialogičnost), a/symetrii mezi komunikanty, ne/veřejný a ne/oficiální charakter situace (Hoffmannová et al. 2016, s. 19–20).

Tři výše uvedené definiční rysy, tj. odvozenost od komunikační situace, spjatost se souborem výrazových prostředků a vliv na produkci i recepci textu, platí i pro SSF, v literatuře je však věnována pozornost v zásadě jen jejich odvozenosti od osobnosti autora a zdůrazňuje se, že je tento faktor natolik komplexní, že podávaný výčet SSF není a ani nemůže být úplný (srov. Hausenblas 1955; Smejkalová 2013; Mareš 2016). Podle našeho názoru však repertoár SSF nebude zdaleka tak rozsáhlý, když se přihledne k tomu, že stylotvorný faktor by měl pozorovatelně ovlivňovat podobu textu a že součástí komunikační kompetence členů jazykového společenství je povědomí o tom, že a jak daný faktor ovlivňuje text, resp. jeho produkci.

Spíše než v neúplnosti dosavadních výčtů SSF tak spatřujeme problém v tom, že se v nich některé faktory překrývají a že není nijak reflektována jejich nesourodost. Při bližším pohledu lze v existujících výčtech identifikovat tři typy: a) relativně trvalé rysy osobnosti autora (rozumové schopnosti, temperament atd.) – ty jsou ve výčtech SSF zastoupeny a komentovány nejvíce; b) momentální psychofyzický stav autora; c) atributy, které autor sdílí s ostatními členy nějaké sociální skupiny, zvláště věk a pohlaví.

Ad a) **Osobnost autora** je možné nahlížet z různých úhlů, proto se také počet SSF tohoto typu uváděných v jednotlivých pracích mění podle toho, jak detailně jsou formulovány, nikoliv proto, že by tito autoři pojímali tento SSF nově. Např. faktor „větší nebo menší schopnost abstrakce a logického myšlení“ (Chloupek et al. 1990, s. 73) by jistě bylo možné chápat jako součást faktoru „intelektuální a rozumová vyspělost autora“ (tamtéž).

Vzhledem k tomu, že dosavadní práce jen výjimečně uvádějí prostředky, jimiž se působení tohoto i ostatních SSF v textech projevuje, považujeme za dostačující, když bude SSF autorova osobnost definován jako „soubor [jeho] psychofyzických charakteristik a vlastností“ (Mareš 2016, s. 18), resp. když budou do tohoto souboru zahrnuty zkušenost autora s daným typem komunikace (k tomu srov. Čechová et al.

⁹ Vliv stylotvorných faktorů na recepci textu lze doložit výroky typu „Já bych ty projevy spatřal alespoň při kulatých výročích zakázal. Člověk – natož hlava státu – by si měl připravit aspoň osnovu... (sociální síť X)“ a „Slyšel jsem ho minulý týden a můžu jen potvrdit. Projev spatřa, strukturovaný, s vtipem, nadhledem, myšlenkou i pointou“ (sociální síť X), reflektující ne/působení stylotvorného faktoru ne/připravenost. Úloha SF v recepci by si zasloužila samostatný článek, a proto se dále soustředíme již převážně jen na produkci.

2008; Smejkalová 2013)¹⁰ a jeho schopnost a ochota dodržovat v dané komunikační situaci stylové normy.

Ad b) **Aktuální psychofyzický stav autora** – tento faktor by bylo také možné pojímat podobně komplexně, ale na rozdíl od relativně stálých rysů osobnosti se s tímto typem takto nezachází, což nejspíše svědčí o tom, že je i v dosavadních koncepcích SF považován za marginální. To, že je autor rozrušený či unavený, se při produkci textu, případně i na jeho podobě jistě nějak odrazí a součástí naší komunikační, resp. sociální kompetence je povědomí o tom, které prostředky mluvčí v těchto stavech používají. Existují ale dobré důvody, proč momentální psychický a fyzický stav autora za SSF nepovažovat: a) jen některé stavy se mohou projevit užitím jazykových prostředků a tyto prostředky jsou jen indexem daného stavu, b) vzhledem k tomu, že jde o aktuální stavy mluvčího, lze působení psychického nebo fyzického stavu jen obtížně odlišit od působení nepřipravenosti.¹¹

Ad c) **Věk, pohlaví, vzdělání, profese, zájmy** – tento typ SSF není odvozen od mluvčího jako jedince, ale jako člena nějaké sociální skupiny. Považovat profesi nebo záliby autora za SSF nepovažujeme za užitečné. Jejich působení se totiž může projevit prakticky jen na lexikální rovině a jako SSF mohou pozorovatelně působit jen v textech mimo vlastní komunikační sféru, v komunikaci s adresáty, kteří mají jinou profesi, tj. např. tehdy, když někdo mluví jako právník na třídním srazu.

V tom, že pohlaví/gender, věk a vzdělání korelují s užíváním jazyka, se výklady o SSF shodují se sociolingvistikou, zejména variační (srov. např. Milroy – Gordon 2003). Se vzděláním se ve variační sociolingvistice pracuje jako se složkou sociální proměnné socioekonomický status: lidé, kteří mají podobné vzdělání, patří ke stejné sociální vrstvě, obvykle komunikují mezi sebou, a proto používají tytéž jazykové prostředky. V české stylistice se vliv vzdělání na text podobně jako u ostatních SSF jen konstatuje, pokud se jím výklady zabývají podrobněji, rozlišují dosažený stupeň vzdělání a jeho zaměření, resp. vzdělání všeobecné a odborné (Jelínek 1995, s. 721). V obou případech pojmají vzdělání jako atribut individua.

SSF pohlaví a věk jsou ve stylistických pracích označovány za biologické faktory (Jelínková 1973; Chloupek et al. 1990; Čechová et al. 1997, 2008; Minářová 2011, 2017), popř. se mluví o psychických podmínkách „souvisí[cích] s věkem a pohlavím, zvláště v době dospívání“ (Jedlička et al. 1970, s. 12). Autoři těchto prací jsou si sociální dimenze faktoru pohlaví nepochybně vědomi, ale buď se o ní nezmi-

¹⁰ Nejblíže tomu, co máme na mysli, je následující formulace: „Zkušenostní komplex autora a jeho schopnost kulturního komunikování, to vše – i když jde např. o nepřipravenou výměnu myšlenek, o komunikaci bezprostřední a spontánní – hraje významnou roli. Je třeba počítat se schopností autora vyrovnat se i s momentální nečekanou komunikační situací a v komunikaci obstát“ (Čechová et al. 2008, s. 87). Ostatní autoři, např. Hausenblas (1955), mluví o zkušenosti obecně.

¹¹ Je ovšem pravda, že kompetentní členové daného společenství vědí, jaké prostředky se v těchto situacích objevují, a pokud chtějí např. reprodukovat rozhovor s jinou osobou, jsou ji i její stav schopni pomocí těchto prostředků imitovat či stylizovat.

ňují, nebo se omezují např. na konstatování, že ne/užívání vulgarismů je důsledkem odlišné výchovy chlapců a dívek (Jelínková 1973, s. 340).¹² Výzkumy variační i kvalitativní sociolingvistiky (konverzační analýzy, analýzy diskurzu) však ukazují, že k SSF gender je třeba přistupovat jako ke komplexnímu faktoru a zkoumat, zda a jak se jeho působení mění v závislosti na věku, sociálním statusu, etnicitě mluvčího a dalších faktorech (srov. např. Milroy – Gordon 2003).¹³

Také v případě věku se dosavadní stylistická literatura zaměřuje téměř výhradně na biologickou, resp. vývojovou dimenzi. Např. podle *Základů české stylistiky* se dospívání projevuje „snahou upoutat nebo strhnout pozornost formou vyjádření“ (Jedlička et al. 1970, s. 15), fakt, že „dospívající mládež užívá ráda expresivních výrazových prostředků a že s oblibou aktualizuje své promluvy sémantickými posuny“ [...], spojuje Jelínek s „její snahou odlišit se od generace rodičů, s odporem proti konvencím“ (Jelínková 1973, s. 342). „Dětský styl“ charakterizuje Jelínek (1995, s. 719) „menšími výběrovými možnostmi jak ve slovní zásobě, tak i ve skladbě“. Pokud ale užití jazykových či řečových prostředků odráží např. omezené jazykové a kognitivní dispozice dětí nebo je způsobeno fyziologickými a kognitivními změnami ve stáří, má smysl je zkoumat jen z hlediska psycholingvistiky a jí příbuzných disciplín.¹⁴ Předmětem zkoumání stylistiky však může být jen sociální dimenze faktoru věk, tj. věk jakožto příslušnost mluvčího ke generační kohortě. Jí a nikoli vývojovým stádiem lze totiž vysvětlit např. to, že dnešní pubescent používá jiné anglicismy a jinak než ty, které jako pubescenti používali jeho rodiče. Konkrétní jazykové prostředky, které pubescenti generace alfa užívají, jsou jistě motivované snahou se odlišit, ale to, že většina jich v určité době užívá víceméně stejné prostředky, je dáno sdílenou zkušeností, utvářenou v interakci s vrstevníky.

3.2 Vztahy mezi stylovými faktory

Vycházíme-li z toho, že SF jsou odvozeny od složek komunikační situace, je text výsledkem působení konfigurace¹⁵ **všech** faktorů; míra působení jednotlivých faktorů však může být velmi různá.¹⁶ Ve výkladech o funkčních stylech je tato sku-

¹² Výjimkou je Findra (2004, s. 163), který mluví o pohlaví a věku jako o sociálních kategoriích a o skupinových řečových rozdílech mezi nimi jako o sociolektu.

¹³ V české lingvistice potřebu takto orientovaného výzkumu zdůraznila již Čmejrková (1995, s. 46).

¹⁴ To samozřejmě neznamená, že se nemohou mezi texty dětí stejného věku objevit stylové rozdíly, způsobené např. vlivem rodinného prostředí (sociální) i různou mírou rozumové vyspělosti.

¹⁵ Ve *Stylistice mluvené a psané češtiny* (Hoffmannová et al. 2016) jsme v tomto smyslu užívali výraz konstelace. Zde jej v návaznosti na Krěmovou (1991) nahrazujeme výrazem konfigurace, mj. proto, že o proměně dynamiky vzájemného vztahu stylových faktorů je případnější mluvit jako o rekonfiguraci.

¹⁶ Objeví-li se nový typ komunikační situace, není třeba zavádět nový stylový faktor. To, co působí na produkci a recepci textu, lze obvykle popsat jako specifikaci existujícího faktoru nebo kombinaci více faktorů. Např. styl příspěvků na sociálních sítích není výsledkem působení nového stylového faktoru užívání sociálních sítí, ale kombinace potenciální interakčnosti, psanosti a nepřipravenosti, umožněné technickými možnostmi komunikace.

tečnost reflektována ve výrocih o dominantním postavení OSF funkce a především v zaměření na „prototypické“ realizace jednotlivých funkcí – např. v běžném dorozumívání na texty mluvené, dialogické, nepřipravené, v institucionální komunikaci na texty psané, monologické a připravené, tedy na případy, kdy jednotlivé OSF působí stejným směrem, navzájem se posilují.¹⁷ V „neprototypických“, ale nijak výjimečných případech může jeden faktor působení jiného faktoru modifikovat nebo oslabit, např. působením připravenosti je modifikováno či oslabeno působení mluvenosti. Ve výkladech o SSF se zdůrazňuje, že působení jednotlivých SSF lze od sebe jen stěží oddělit. Tomu, zda a jak působení jednoho SSF ovlivňuje působení jiného SSF, se pozornost nevěnuje, s výjimkou Chromého (2012) se neuvažuje ani o tom, že by mohly působit proti sobě.

Pokud jde o vztah mezi SSF a OSF, řeší se v citovaných pracích jen to, zda či nakolik je působení SSF v daném funkčním stylu či jeho jednotlivých žánrech přijatelné. Srov. „Největší možnosti uplatnění individuality poskytuje zcela neomezeně sféra běžně dorozumívací a z ostatních funkčních stylových sfér pak výrazně sféra umělecké literatury, ale i některé žánry publicistické [...]. V textech publicistického stylu vystupuje výrazněji do popředí osobnost komunikanta jen v útvarech analytického žánru [...] a beletristických [...]. Nejmenší možnost uplatnění vlastního autorského stylu dává styl odborný [...]. Snad ještě více je individualita autora potlačena ve sféře administrativní“ (Chloupek et al. 1990, s. 75–76; srov. též Minářová 2017).

V textech těchto i ostatních funkčních stylů se může působení SSF projevit např. užíváním určitého specifického prostředku nebo tím, že autor některé prostředky užívá výrazně častěji, než je v daném kontextu obvyklé. Principiálně se ale jejich působení projevuje tak, že užití prostředky odpovídají tomu, jakou váhu autor přisuzuje jednotlivým OSF a SSF vztahujícím se k autorovi jako příslušníku nějaké sociální skupiny.¹⁸ Podobně vztah mezi objektivními a subjektivními stylovými faktory reflektují Mistrík (1985), Jelínek (1995), Prošek (2013) a především J. Findra, srov. „Objektivne štýlotvorné činitele síce zásadným spôsobom podmieniajú štýlovú podobu konkrétneho jazykového prejavu, no v čase jeho tvorby nepôsobia priamo. Ich intenzita a vplyv prechádza cez autora ako subjektívneho štýlotvorného činiteľa. Takto sa zabezpečuje štýlová integrita a zároveň individuálna štýlová odtienenosť textov vybudovaných na báze toho istého formálneho modelu“ (Findra 2004, s. 173).

¹⁷ Srov. Hausenblas (1955, s. 13): „[...] hovorové vyjadřování má funkci prostého sdělení bez nároků na přesnost a určitost; [...] primárně je spontánní, primárně je v prostředí soukromém [...] je převážně dialogické, primárně při něm bývá přímý kontakt mezi účastníky, primárně je mluvené. Říkáme-li primárně mluvené atd., znamená to, že hovorovými projevy sice také mohou být projevy psané (i když zřídka, hlavně jen v soukromé korespondenci), ale že mluvené vyjadřování je pro projev stylu hovorového typické“.

¹⁸ Pro komunikačního partnera je působení SSF v daném textu patrné jen tehdy, když jsou váha, již mluvčí přisuzuje některému faktoru, a/nebo jejich celkový poměr v nesouladu s očekáváním recipienta, resp. s normou daného stylu.

4. VZTAHY MEZI STYLOTVORNÝMI FAKTORY, STYLEM FUNKČNÍM, INDIVIDUÁLNÍM, SINGULÁRNÍM A STYLOVOU NORMOU

Styl chápeme – v závislosti na stupni zobecnění – jako výsledek působení konfigurační objektivity a subjektivní faktory odvozených od konkrétní komunikační situace nebo jejího typu, a proto považujeme za objektivní/interpersonální/normované styly jen styly funkční. **Funkční styl** je konfigurace stylových faktorů reflektujících jednotlivé složky komunikační situace, která je v dané komunikační sféře považována za typickou (tj. je frekventovaná a je v ní nejvíce patrné působení dané funkce jakožto dominantního stylového faktoru), a prostředky, kterými je působení této konfigurace realizováno (srov. Hoffmannová et al. 2016).

Hausenblas (1973) rozlišil mezi objektivními styly na základě spojení s objektivními stylovými faktory styly komplexní, založené na kombinaci více funkcí (např. styl učební)¹⁹, a styly simplexní, založené na jednom faktoru (např. styl projevu mluvených). Na základě jednoho objektivního stylového faktoru (funkci nevymáhaje) však nelze vymezit styl, ale jen soubor prostředků, a proto navrhuje pojem simplexní styl opustit. V revidované verzi své koncepce označuje Hausenblas (1995) soubory prostředků vymezené jedním stylovým faktorem jako stylové varianty jazyka, resp. stylové druhy řeči,²⁰ ale bylo by o nich možné mluvit i jako o prostředcích mluvenosti atd./mluvených atd. prostředcích, případně – s rizikem spojeným s převzetím termínu z jiné koncepce – jako o mluveném atd. rejstříku.²¹

Stejně tak jako nelze vymezit styl na základě jednoho objektivního stylového faktoru, nelze na základě jednoho subjektivního stylového faktoru vymezit tzv. styly subjektivní (např. styl mužský/ženský; Jelínek 1995), ale pouze soubory prostředků užívaných jedincem nebo příslušníky nějaké sociální skupiny. Pokud je vymežujícím faktorem autorova osobnost, jde o idiolekt, pokud gender nebo věk, jde o mluvu příslušníků takto vymezené skupiny, tedy genderlekt (o něm je však třeba

¹⁹ Srov. i Hausenblas (1972).

²⁰ Srov.: „Rozumíme-li stylem jednotlicí princip výstavby textu, měli bychom celý soubor prostředků [...] užívaných v textech určitého stylu označit jiným termínem než „styl“: buď – když bychom chtěli akcentovat systémový charakter soubor – označení „(stylová) varianta jazyka“ (funkční stylistika [...]) mluvívá o funkčních jazycích), anebo „(stylový) druh řeči“; označení řeč tu bereme jako neutrální vůči distinkci *langue – parole*“ (Hausenblas 1995, s. 240–241).

²¹ V části anglofonní stylistiky a sociolingvistiky se v návaznosti na práce M. A. K. Hallidaye užívá termín rejstřík (register) pro varietu jazyka, jejíž podoba a užití jsou podmíněny komunikační situací, resp. jejím typem. V této tradici jsou však na rozdíl od pražské funkční stylistiky za funkční považovány všechny aspekty komunikační situace, které jsou relevantní pro výběr jazykových prostředků (Biber – Conrad 2009), s pojmem funkce v jakobsonovském smyslu se zde nepracuje. Rejstřík lze – v závislosti na pojetí jednotlivých autorů, kteří s ním pracují – chápat jak synonymně k pojmu objektivní styl, tak k původnímu Havránkovu pojetí funkčního jazyka (Mrázková 2017; na podobnost rejstříku a Havránkova funkčního jazyka upozornil již J. Bosák 1995).

uvažovat jako o věkově a sociálně dále rozrůzněném) nebo o generační mluvu (např. mluvu dospívajících; i ta je samozřejmě sociálně dále rozrůzněna, např. podle typu školy). To, co je nazýváno mužský/ženský nebo věkový styl, je genderově nebo věkově podmíněná varieta daného funkčního stylu, tj. výsledek působení genderově či věkově podmíněné konfigurace stylových faktorů typické pro daný funkční styl, tj. konfigurace, ve které se pozorovatelně uplatňuje vliv SF věk nebo gender.

Individuální styl je v literatuře pojímán v zásadě dvojím způsobem (Mareš 2011). Podle redukcionistického pojetí je možné k individuálnímu stylu dospět „odfiltrováním“ všeho, „co přísluší funkčnímu stylu, co je dáno stylem veřejných textů a stylem psaných textů či stylem žánrovým, ale i to[ho], co je možno přiřadit k tzv. subjektivnímu stylům [...]“ (Mareš 2011, s. 96). Podle komplexního pojetí taková redukce není možná, protože – jak konstatuje Mareš v návaznosti na Lerchnera (2002) – individuální styl je „komunikačně podmíněné a současně jedinečné propojení rysů skutečně individuálních a rysů nadindividuálních“ (Mareš 2011, s. 97). Toto komplexní pojetí odpovídá i našemu výše představenému názoru na vztah objektivních a subjektivních stylových faktorů (viz odd. 3). Individuální styl je tedy výsledkem působení individuálně podmíněné konfigurace stylových faktorů typické pro daný funkční styl, vzniká „výběrem a organizací [...] idiolektických proměnných pro vždy situačně a funkčně determinované promluvy (Lerchner 2002, s. 75²²). K jeho charakteristice lze dospět zkoumáním stylu více textů vytvořených jedním autorem v rámci určitého funkčního stylu (např. běžně dorozumívacího nebo odborného).²³ Analýzou textů jednoho autora náležejících do různých funkčních stylů získáme pouze jeho idiolekt (viz výše, srov. též Findra 2004, s. 163).

Styl jednotlivého textu (styl singulární) se od stylů funkčních a jejich věkově, genderově i individuálně podmíněných variet liší tím, že je výsledkem působení jedinečné konfigurace objektivních a subjektivních stylových faktorů na výběr a uspořádání výrazových prostředků v tomto textu. Tato konfigurace je odvozena od konkrétní komunikační situace, a proto se vždy více či méně odlišuje od konfigurace odvozené od komunikační situace považované pro daný styl za typickou.

Stylová norma bývá definována jako „soubor výrazových prvků, které jsou charakteristické pro stylizaci v rámci jednotlivých stylů, v českém prostředí primárně funkčních stylů“ (Krčmová 2017; srov. též Jedlička 1982). Souborem výrazových prostředků se přitom myslí prostředky jazykové i tematické, textové a tektonické (Hausenblas 1971, 1995 aj.). Zde v souladu s výkladem v předchozím oddíle a s výroky o regulačním charakteru OSF (Jelínek 1995; Findra 2004; Prošek 2013) navrhneme stylovou normu funkčních stylů definovat jako více či méně ustálenou

²² Překlad citátu podle P. Mareše (2011, s. 97).

²³ Nejčastěji se o individuálním, resp. autorském stylu uvažuje u textů uměleckých, popř. publicistických, esejistických atp., tedy textů těch funkčních stylů, které nejvíce umožňují uplatnění subjektivních stylových faktorů. Jednou z výjimek je Hoffmannová (2024), analyzující individuální styl v odborném textu.

a obecně sdílenou představu o tom, nakolik se jednotlivé složky komunikační situace typické pro tento styl mají uplatnit jako stylové faktory a jaké výrazové prostředky mají být užity.

Zjišťování stylových norem, tj. „zjišťování specifických vlastností objektivních stylů“ (Hausenblas 1955) je hlavním úkolem stylistiky chápané jako lingvistická disciplína. Popis funkčního stylu je vlastně popisem působení konfigurace objektivních a subjektivních stylových faktorů odvozených od složek komunikační situace považované za typickou pro daný styl (např. pro odborný styl je to psaní odborného článku, pro styl běžného dorozumívání neformální komunikace tváří v tvář). Popsat stylovou normu funkčního stylu v úplnosti by ale vyžadovalo popsát všechny typy komunikačních situací, od nich odvozené konfigurace stylových faktorů a prostředky, jimiž se působení těchto konfigurací v textech projevuje. Právě různost, vznik nových a měnící se prominence starých komunikačních situací, ve kterých jsou texty daného funkčního stylu realizovány, vysvětluje, proč jsou stylové normy na rozdíl od normy jazykové méně závazné (srov. např. Hausenblas 1955; Krčmová 2017) a proč se proměňují rychleji.

U individuálně, genderově či věkově podmíněných variet funkčních stylů lze zkoumat to, zda a jak je v textech nějakého autora nebo příslušníků určité sociální skupiny norma daného funkčního stylu modifikována či porušována, tj. zda je některému z dané konfigurace stylových faktorů přikládána jiná váha, než je pro texty daného stylu obvyklé nebo se to u nich více či méně požaduje (např. popularizační text, ve kterém by byla přikládána malá váha faktoru adresát a bez vysvětlení by se užívaly laikům běžně neznámé termíny, by nebyl vnímán jako popularizační).

Texty individuálně, genderově a věkově podmíněných variet funkčních stylů posuzují recipienti na základě normy tohoto stylu (přesněji své představy o ní) a očekávání založených na zkušenosti se způsobem vyjadřování konkrétního člověka (věřejně známé osoby, kolegy, příbuzného atd.) nebo příslušníků dané sociální skupiny, v druhém případě i na sdílených představách o způsobu jejich vyjadřování, generalizacích a stereotypech, reflektovaných ve výroci typu „takhle se nevyjadřuje šestnáctiletá holka“ (sociální síť X).

5. DISKUSE

1. Stylové faktory jsme definovali jako to, co je odvozeno od složek komunikační situace, je v myslích uživatelů spojeno se souborem výrazových prostředků a rozpoznatelným způsobem ovlivňuje produkci a recepci textu. Sám pojem stylový faktor jsme nijak neproblematizovali, proto je třeba nyní upozornit na skutečnost, že vlivem toho, co je označováno jako stylové faktory²⁴, se do textu dostá-

²⁴ Od 90. let se zřejmě i v návaznosti na Krčmovou (1991) objevuje v české stylistice pojem komunikační faktor. Srov. „komunikační faktory [...] je možné [...] spojit s tradičně uváděnými

vají i prostředky, které se nepodílejí na jeho stylové výstavbě. Za stylové je lze považovat jen v tom smyslu, že se podílejí na charakterizační, resp. diferenciací funkci stylu (Hausenblas 1995 aj.). Takovými prostředky jsou např. anakoluty, pauzy,²⁵ sebeopravy, charakteristické pro nepřipravené mluvené projevy, nebo prostředky odrážející v nějakém ohledu omezené mentální a jazykové dispozice autora v textech dětí nebo naopak velmi starých lidí. Tyto prostředky jsou z hlediska stylistiky relevantní v tom, že i ony jsou součástí kompetence uživatelů, a proto mohou být v literárních dílech i jinde využity pro stylizaci mluvenosti, nepřipravenosti, psychického stavu jedince, jeho věku či genderu.

2. Pro účely vymezení funkčních stylů a zvláště souboru pro ně typických prostředků stylistika předpokládá, že se kontext v průběhu komunikace nemění a že objektivní stylové faktory jsou totožné se složkami komunikační situace, a na výběr a uspořádání prostředků v textu tedy působí přímo (srov. např. Jelínek 1995, s. 705). Vztah mezi jednotlivými složkami komunikační situace (včetně autora) a stylem daného textu nebo typu textu je však nepřímý. To, zda, či spíše v jaké míře bude daná složka komunikační situace stylovým faktorem, určují normy daného funkčního stylu, resp. jejich věkové či genderové podmíněných variet, a v případě singulárního stylu pak schopnost autora se těmito normami řídit a komunikační cíl.

Námi navrhované pojetí stylových faktorů svým dynamickým pojetím vztahu mezi složkami komunikační situace a stylovými faktory sblíží stylistiku s interakční sociolingvistikou, jež také nepředpokládá stálost kontextu komunikační situace. To, co je pro komunikující relevantním kontextem (např. jejich sociální identity nebo ne/veřejnost komunikační situace), se ukazuje, resp. je vyjednáváno teprve v průběhu komunikační situace, proto se v interakční sociolingvistice pracuje spíše s pojmem kontextualizace (Nekvapil – Kaderka 2017). Podobně v pojetí stylových faktorů, v němž složky komunikační situace působí na styl textu nepřímo, prostřednictvím stylových faktorů, je tím, kdo v konkrétní komunikační situaci rozhoduje o tom, zda a nakolik se jednotlivé složky komunikační situace stanou stylovými faktory, autor, resp. účastníci komunikační situace. To platí jak pro stylové faktory objektivní (např. čekárna u lékaře je veřejný prostor, ale pro ty, kdo si v ní vyřizují soukromé telefonní hovory, veřejnost komunikační situace stylovým faktorem v daném okamžiku není), tak pro faktory subjektivní (např. všichni

objektivními slohovými činiteli [...], jsou však daleko dynamičtější a mají charakter polární: mezi krajními, výrazně vyhraněnými projevy komunikačních faktorů existuje vždy celá škála situací méně jednoznačných“ (Krčmová 1991, s. 81–82). Ve *Stylistice současné češtiny* (Čechová et al. 2008) jsou pak komunikační faktory považované za nadřazené stylovým. Nabízí se využít termínu komunikační faktor právě pro případy, kdy se vlivem působení nějakého faktoru do textu dostávají prostředky, které jsou jen indexy jednotlivých složek komunikační situace. Vztah mezi komunikačními a stylovými faktory je však poměrně nejasný, takže šance, že by se toto terminologické rozlišení podařilo prosadit, není podle našeho názoru velká.

²⁵ Pauzy použité např. pro dramatický efekt samozřejmě stylovým prostředkem jsou.

přednášející na konferenci mají nějaký gender, ale v jejich referátu se to nemusí projevít).

3. Z představeného pojetí stylových faktorů plyne, že každá stylistická analýza by měla nejdříve popsat jednotlivé složky zkoumaného typu komunikační situace a poté zjišťovat, které z nich a do jaké míry působí jako objektivní a subjektivní stylové faktory a jakými prostředky je toto působení realizováno. Zkoumání vývoje stylových norem, jež je jedním z hlavních úkolů stylistiky, by mělo a) analyzovat nové typy komunikačních situací a zachytit posuny v důležitosti těch existujících (tou nejvýraznější změnou v posledních desetiletích je obrovský nárůst psaných textů v běžné každodenní komunikaci); b) hledat inspiraci ve variačnėsociolingvistickém výzkumu a ptát se, kdo je nositelem této změny, tj. zkoumat, zda a jak se v dostatečně velkém souboru textů realizovaných v určitém typu komunikační situace projevuje vliv subjektivních faktorů věk a gender – ovšem pojímaných nikoli jako individuální charakteristiky autora, ale jako příslušnost k takto vymezené sociální skupině.

Bibliografie

BIBER, Douglas – CONRAD, Susan (2009): *Registr, Genre, and Style*. Cambridge University Press. 344 s.

BOSÁK, Ján (1995): Sociolingvistická stratégia výskumu slovenčiny. In: S. Ondrejovič – M. Šimková (eds.): *Sociolinguistica Slovaca 1. Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 17–42.

ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 381 s.

ČECHOVÁ, Marie – CHLOUPEK, Jan – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva (1997): *Stylistika současné češtiny*. Praha: Institut sociálních vztahů. 282 s.

ČMEJRKOVÁ, Světlá (1995): Žena v jazyce. In: *Slovo a slovesnost*, roč. 56, č. 1, s. 43–55.

DANEŠ, František – DOLEŽEL, Lubomír – HAUSENBLAS, Karel – VÁHALA, František (1955): *Kapitoly z praktické stylistiky*. Praha: Orbis. 119 s.

FINDRA, Ján (2004): *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveta. 232 s.

HAUSENBLAS, Karel (1996): *Od tvaru k smyslu textu*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 226 s.

HAUSENBLAS, Karel (1995): Stručná charakteristika stylu a stylistiky. In: *Stylistyka*, roč. 4, s. 233–243.

HAUSENBLAS, Karel (1973): Komplexní a simplexní styly. In: S. Skwarczyńska (ed.): *Poetyka i stylistyka słowiańska. Warszawa, 18–20 kwietnia 1972. Materiały Konferencji Komisji Poetyki i Stylistyki Słowiańskiej Międzynarodowego Komitetu Słowistów*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 39–46. Přetisk in Hausenblas 1996, s. 79–86.

HAUSENBLAS, Karel (1972): Učební styl v soustavě stylů funkčních. In: *Naše řeč*, roč. 55, č. 2–3, s. 150–158.

HAUSENBLAS, Karel (1971): *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: Universita Karlova. 184 s.

HAUSENBLAS, Karel (1955): K základním pojmům jazykové stylistiky. In: *Slovo a slovesnost*, roč. 16, č. 1, s. 1–15.

HAVRÁNEK, Bohuslav (1963): *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství ČSAV. 371 s.

HAVRÁNEK, Bohuslav (1940): Stylistika. In: *Ottův slovník naučný nové doby*. Přetisk in Havránek 1963, s. 77–80.

HOFFMANNOVÁ, Jana (2024): Individuální styl v historické stylistice a v odborné komunikaci. In: J. Filipová – T. Hejdová – Š. Šimek (eds.): *Tuto čti pilně. Sborník k 60. narozeninám Aleny M. Černé*. Praha: Scriptorium, s. 65–79.

HOFFMANNOVÁ, Jana – HOMOLÁČ, Jiří – CHVALOVSKÁ, Eliška – JÍLKOVÁ, Lucie – KADERKA, Petr – MAREŠ, Petr – MRÁZKOVÁ, Kamila (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia. 510 s.

CHLOUPEK, Jan et al. (1990): *Stylistika češtiny*. Praha: SPN. 294 s.

CHROMÝ, Jan (2012): Koncepce stylových faktorů v československé lingvistice: rozbor, kritika, návrh řešení. In: *Naše řeč*, roč. 95, č. 2, s. 57–69.

CHROMÝ, Jan – MILIČKA, Jiří (2012): Experimentální zkoumání stylových faktorů: první výstupy. In: *Naše řeč*, roč. 95, č. 4, s. 181–186.

JEDLIČKA, Alois (1982): Typy norem jazykové komunikace. In: *Slovo a slovesnost*, roč. 43, č. 4, s. 272–281.

JEDLIČKA, Alois – FORMÁNKOVÁ, Eva – REJMÁNKOVÁ, Věra (1970): *Základy české stylistiky*. Praha: SPN. 226 s.

JELÍNEK, Milan (1995): Stylistika. In: P. Karlík – M. Nekula – Z. Rusínová (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 701–782.

JELÍNKOVÁ, Jana [=JELÍNEK, Milan] (1973): Tzv. subjektivní styly a jejich zobrazování v uměleckých textech. In: D. Jeřábek, – M. Kopecký – K. Palas (eds.): *Literárněvědné studie: profesorů Josefu Hrabákovi k šedesátinám*. Brno: Universita Jana Evangelisty Purkyně, s. 337–349.

KADERKA, Petr (2017): Komunikační situace. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/KOMUNIKAČNÍ_SITUACE [cit. 21-1-2025].

KRČMOVÁ, Marie (2017): Stylová norma. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/STYLOVÁ_NORMA [cit. 29-12-2025].

KRČMOVÁ, Marie (1991): Stálé komunikativní faktory a možnosti jejich využití při deskripci stylu. In: P. Odaloš – V. Patráš (eds.): *Všeobecné a specifické otázky jazykové komunikace*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, s. 78–85.

LERCHNER, Gotthard (2002/1980): Individualstil und gesellschaftliche Sprachtätigkeit. In: I. Barz – U. Fix – M. Schröder (eds.): *G. Lerchner, Schriften zum Stil. Vorträge zum Ehrung Gotthards Lerchners anlässlich seines 65. Geburtstages und Aufsätze des Jubilars*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, s. 68–79.

MACUROVÁ, Alena (1993): Jazyk, styl, smysl, text – a stylistika. In: *Slovo a slovesnost*, roč. 34, č. 4, s. 279–286. Přetisk in Hausenblas (1996): *Od tvaru k smyslu textu*. Úvod. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 5–12.

MAREŠ, Petr (2024): Styl a téma. O jednom aspektu Hausenblasova pojetí stylu. In: *AUC Philologica*, roč. 2024, č. 3, s. 71–81.

MAREŠ, Petr (2016): Úvod. In: J. Hoffmannová et al.: *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 11–21.

MAREŠ, Petr (2011): Individuální styl – problém a řešení. In: *Stylistyka*, roč. 20, s. 91–100.

MAREŠ, Petr (2003): Spisovnost a nespisovnost, formálnost a neformálnost. In: J. Hasil (ed.): *Přednášky z XLVI. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 99–108.

MILROY, Lesley – GORDON, Matthew (2003): *Sociolinguistics: Method and interpretation*. Oxford: Blackwell. 280 s.

MINÁŘOVÁ, Eva (2017): Stylotvorný faktor. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/STYLOTVORNÝ_FAKTOR [cit. 12-01-2025].

MINÁŘOVÁ, Eva (2011): *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada Publishing. 288 s.

MISTRÍK, Jozef (1985): *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 582 s.

MRÁZKOVÁ, Kamila (2017): Rejstřík. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/REJSTRÍK> [cit. 12-01-2025].

NEKVAPIL, Jiří – KADERKA, Petr (2017): Kontextualizace. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/KONTEXTUALIZACE> [cit. 17-01-2025].

PAULINY, Eugen (1955): O funkčnom rozvrstvení spisovného jazyka. In: *Slovo a slovesnosť*, roč. 16, č. 1, s. 17–24.

PROŠEK, Martin (2013): Objektivní stylotvorné faktory. In: O. Uličný – S. Schneiderová (eds.): *Komunikační situace a styl. Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 143–151.

SMEJKALOVÁ, Kamila (2013): Subjektivní stylotvorné faktory. In: O. Uličný – S. Schneiderová (eds.): *Komunikační situace a styl. Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 152–157.

TRÁVNÍČEK, František (1953): *O jazykovém slohu*. Praha: SPN. 69 s.